

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

Офіційні документи – Закони, постанови, розпорядження, інструкції тощо – часто мають термінологічні помилки. Навіть термінологічні стандарти часом страждають на них. Їхнє джерело – це кальки з російської мови, звичка думати російською мовою виконавців, які складають ці документи.

Так, всі термінологічні стандарти у своїй назві мають продовження: «...Терміни та визначення». У цьому випадку термін **визначення** вжитий не у властивому йому сенсі. Він є запозиченням з російської мови, де термін **определение** означає як змістовну, так і кількісну сторону певного явища чи об'єкта. В українській мові термін **визначення** (англ. determination) означає встановлення *кількісного* вмісту чогось. Для відображення суті, *змісту* чого-небудь, пояснення треба було б використати термін **означення** (англ. definition).

Недоречним є використання в українських стандартах терміна **повірка**, а також інших похідних від нього термінів. Цей термін взято з російської **поверки** буквально, без перекладу. Посилання на Закон [1] для його використання абсолютно не аргументовано. Суть цього терміна: встановлення відповідності метрологічних характеристик засобів вимірювання встановленим нормам, тому точніше було б замість терміна **повірка** вживати термін **метрологічна перевірка**.

Мовна практика радіо і телебачення, мова офіційних осіб і державних установ рясніє термінологічними помилками, до яких громадскість уже майже звикла.

ВАК України видав документ, в якому значиться: «...підпис **завіряю**», що є калькою з російського **заверяю**. Згідно з [2] російське слово **заверять** може перекладатися двома способами: 1. (*уверять*) **запевняти**; 2. (*удостоверять*) **засвідчувати**. Тобто, якщо мова йде про підписи або щось подібне, їх треба **засвідчувати**, а не **завіряти**.

І у технічній літературі, і у періодичних публікаціях часто зустрічаємось з **енергозбереженням, енергозберігаючими технологіями**. Згідно з [3] поняття **збереження, зберігати** означає: «оберігати, тримати цілим; тримати що-небудь, оберігаючи від псування; дбайливо ставитися до чого-небудь». Тобто, ці терміни більше підходять до діяльності музеїв, складів. Якщо мова йде про електричну та інші види енергії, їх можна «зберігати невитраченими; нагромаджувати внаслідок дбайливого використання» [3]. Цим діям відповідає українське слово **заощаджувати** [2,3]. Отже, логічним буде використання термінів **енергоощадження, енергоощадні технології**.

У ділових паперах можна зустріти словосполучення: **діючий** Закон, **діючий** документ тощо. Власне **дія** – це «робота, функціонування», а **діючий** – це «здатний активно діяти, впливати на що-небудь» [3]. До Закону або іншого нормативного документа цей термін не має жодного відношення. Якщо документ на даний момент має юридичну силу, він називається **чинним** [2, 3].

Окремо слід обговорити терміни, які ввійшли у нашу практику замість російського терміна **соискатель**. Зразу треба сказати, що слів **пошукувач, здобувач** у тлумачних словниках сучасної української мови немає [3, 4].

За своїм змістом українській термін **пошук** означає: «шукання, розшукування чого-небудь; робота, спрямована на відкриття чогось нового у науці; військова розвідка» [3]. У свою чергу **здобувати** – це «діставати, знаходити; одержувати (*вогонь*); видобувати з надр Землі [3].

Робота над дисертацією ґрунтується на науковому пошуці. Але людина, яка претендує на здобуття наукового ступеня, не займається у прямому сенсі розшукуванням чогось разом з кимось, про що говорить зокрема префікс **со-** російського терміна **соискатель**. У словнику [5] термін «**соискатель (чого)**» перекладається так: 1. особа, яка бажає одержати (*що*); 2. (*участник соискания*) учасник змагання на одержання (*чого*); 3. (*претендент*) претендент (*на що*). Тут же дається пояснення: **защита диссертации на соискание ученой степени** – це **захист дисертації на здобуття наукового ступеня**. Це означає, що в українській мові немає іншого однослівного терміна, який відповідав би російському терміну **соискатель**, крім терміна **претендент**. Підсумовуючи все вищезгадане, можна зробити висновок, що більш точним українським відповідником терміна **соискатель** є вираз **претендент на здобуття** (наукового ступеня) [5, 6]. **Пошукувач, здобувач** – це не зовсім вдалі новотвори, які ввійшли у життя, скоріш за все, завдяки своїй скороченій формі, бажанню передати поняття одним словом, а не виразом, який складається з декількох слів.

У практиці наукових працівників нерідко виникає необхідність висловити свою думку, надати рецензію на вихід якоїсь книги, на виступ у пресі або автореферат дисертації. Ці документи мають заголовки на смак авторів: **відгук, відзив** або **відклик**. Всі вони правлять за відповідник російському терміну **отзыв**. Використовуючи той чи інший варіант заголовка, автори, як правило, посилаються на певні офіційні документи. Проте в українській мові ці три згадані вище терміни мають різний зміст.

Портал української мови і культури «www.slovyk.net» [4] тлумачить їхній зміст так.

Відгук 1. відбиття звуку, луна; 2. відповідь на чие-небудь звертання, поклик; 3. душевний стан, дія, що є відповіддю на що-небудь; 4. **критична стаття, зумовлена появою якоїсь книги, виступу** тощо (напр., **відгук провідної організації на автореферат**).

Відзив 1. усна оцінка чого-небудь; 2. **військ.** умовна таємна відповідь на пароль.

Відклик 1. дія за значенням *відкликати* (напр., *відклик позики, акції, підпису під документом* тощо); 2. відповідь на чие-небудь звертання.

На цій підставі можна зробити висновок, що для критичного документа стосовно змісту книги, статті, дисертації або автореферату треба використовувати назву **відгук**.

Іноді навіть державні стандарти наводять або неузгоджені терміни, або терміни, не властиві українській мові.

У ДСТУ 3022-95 [7] йде мова про «*короблення* оболонкових форм» замість **жолоблення**, а у змішувач рекомендується подавати *керосин* замість **гасу**.

Стандарти ДСТУ 2825-94 [8] і ДСТУ 2541-94 [9] не узгодили переклад терміна *стержень*. ДСТУ 2825-94 використовує термін **стержень**, а термін **стрижень** має помітку «ндп», тобто «не допускається вживати». Одночасно у ДСТУ 2541-94 маємо «ливарний **стрижень**», «**стрижньову** суміш».

У самому ДСТУ 2541-94 [9] є неузгодженість з використанням прийменників **по** і **за**: лиття **за** газифікованою моделлю; формування **за** CO₂ — процесом; але лиття **по** витоплюваній моделі.

Згідно з вимогами української граматики прийменник **по** використовується: 1. для позначення руху по чомусь (*по дорозі, по рейках*); 2. для позначення часу (*по обіді, по закінченні*); 3. для вираження наміру (*йти по хліб*); 4. для позначення розміщення або межі (*по праву руку, по цю лінію*). Тому для означення методики, технології треба використовувати прийменник **за**: лиття **за** витоплюваною моделлю.

ДСТУ 2497-94 [10] «Різьба, різьбові з'єднання» вводить своїх користувачів в оману. Разом з державним стандартом деякі викладачі і навіть підручники за звичкою продовжують використовувати у своїй практиці термін **різьба** для означення відповідного з'єднання. Словники [2–5] вважають, що **різьба** має відношення до мистецтва: «мистецьке вирізування візерунка на твердому матеріалі». А «гвинтова канавка на циліндричній (конічній) поверхні чого-небудь» – це **різь**.

Причиною таких неточностей і помилок найчастіше є звичка до російського способу думання, незацікавленість авторів у точній передачі думки, застарілість деяких термінологічних стандартів тощо.

Проте на сьогодні достатньо вироблені українські терміни є в усіх галузях науки і техніки. До того ж термінологічний процес не стоїть на місці. Працює технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології Держспоживстандарту і Міносвіти, регулярно провадяться термінологічні конференції, кожного року видається маса словників, з часом все кращих. Треба лише виявити інтерес, зацікавленість у точному терміні або вислові. Як казав М. Рильський, «не бійтесь заглядати у словник». Не треба боятися багатозначних термінів для означення того чи іншого процесу (явища), але треба уникати неточностей, невластивих українській мові термінів, навіть якщо вони записані у законі чи документі поважної установи.

Перечень ссылок

1. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність».
2. Новий українсько-російський і російсько-український словник. – Х. : друк. центр «Сдінорог», 2000. – 576 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
4. Словник-нет. Портал української мови та культури: www.slovnkyk.net.
5. Русско-украинский словарь, т. 3, про–Я. – К. : Наукова думка, 1970. – 727 с.
6. Російсько-український словник наукової термінології : Суспільні науки / Й. Ф. Андерш та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – 600 с.
7. Лиття в оболонкові ливарні форми. Загальні вимоги та норми : ДСТУ 3022-95. – [Чинний від 1996-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 1996. – 38 с.
8. Розрахунки та випробування на міцність. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 2825-94. – [Чинний від 1998-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 1998. – 42 с.
9. Виробництво ливарне. Терміни та визначення : ДСТУ 2541-94. – [Чинний від 1995-01-07]. – К. : Держспоживстандарт України, 1996. – 67 с.
10. Основні норми взаємозамінності. Різьба і різьбові з'єднання. Терміни та визначення : ДСТУ 2497-94. – [Чинний від 1995-01-07]. – К. : Держспоживстандарт України, 1996. – 48 с.

Одержано 22.06.2010

© 2010 Канд. техн. наук В. М. Плєскач

Национальный технический университет, г. Запорожье

V. M. Pleskach

TERMINOLOGICAL ERRORS IN OFFICIAL DOCUMENTS